

Ur c'hroashent istorel

Komzet e vez abaoe deroù an hañv eus ar Gurded o stourm a-enep sponterien ar “Stad islamour” (SI) e Norzh-Irak. Graet e vez anv eus ar bobl-mañ, etre 35 ha 40 milion a dud war 500 000 km², pa c'hoarvez brezelioù, lazhadegoù dreist-holl siwazh. N'eo ket titouret a-walc'h pobloù Europa war piv eo ar Gurded, petra eo o youl ha pegen stag eo o dazont ouzh hon hini.

© François Legault

e Kurdistan ar Su (Irak) e oa bet savet ar stourmoù modern kentañ, er bloavezhioù 1920 a-enep ar Saozon hag adalek ar bloavezhioù 1960 a-enep Saddam Husain. Mistefayê Barzanî “Meur” en doa stourmet e-pad 43 bloaz (1931-1974) evit dieubiñ e vro. Ar Gurded n'o deus ket ankounac'haet an tri devezh lazhadegañ e Helepçe (Halabja) e 1988, ma voe lazhhet 5 000 trevour gant aezhennoù brezel. A-drugarez da Eil Brezel ar Pleg-mor e 1990 e oa bet savet un takad emren, brasaet ha kreñvaet pa voe diskaret Saddam Husain da vat da vare Brezel Irak 2003. Ur peuzstad eo bremañ Kurdistan ar Su, gant ur Gouarnamant-rannvro (HHK) renet gant Mesûd Barzanî, mab Barzanî “Meur” hag e penn 200 000 soudard anvet pêşmerge.

➔ PEDER STAD, PEVAR BREZEL

E Kurdistan an Norzh, abaoe deroù ar Republik turk, bet savet dindan patrom ar jakobinelezh c'hall, ez eus bet klasket gant ar Stad distruj kement perzh eus identitezh ar Gurded : anvioù-lec'h, anvioù-tud, ar yezh, doareoù-bevañ, dilhadoù... Pep tra zo bet difennet groñs. Meur a emsavadeg a voe en 20^{vet} kantved eno, dreist-holl hini an Dersimiz e 1937-38, pleget gant lu Turkia. 80 000 Kurd a voe drouklazhet d'an nebeutañ. E 1984, da-heul taol-Stad ofiserien al lu e 1980, e oa bet divizet gant Strollad Labourerien Kurdistan (PKK), bet krouet e 1978 ha sturiet gant Abdullah Öcalan, disklêriañ brezel dieubiñ Kurdistan. Spontus e voe respont Turkia kerkent met, aozet ha frammet mat e oa ar PKK dija, o stourm abaoe 30 vloaz. Daoust da skrapadenn Abdullah Öcalan e 1999 hag e vac'hadenn e galeoù Imrali ha daoust d'an 40 000 den bet lazhhet, brogarourien gurd evit an darn vrasañ. Hiziv ez eus etre 10 000 ha 15 000 soudard e Lu Difenn ar Bobl (HPG), staliet e benngarter e menezioù Qendîl, e Kurdistan ar Su. Ar pezh

n'eo ket anat, ken trenk e c'hell bezañ an darempredoù etre ar PKK, ur strollad a-gleiz, ha strolladoù an HHK, kentoc'h mirour pe frankizour. Er bloavezhioù 1990 e oa bet savet ur stourm politikel gant Kurded an Norzh ivez. Kerkent ha savet ur strollad e vez berzet gant ar Stad hag adsavet unan all gant ar Gurded diouzhtu : Strollad ar Peoc'h hag an Demokratelezh (BDP) eo an hini diwezhañ, ar 5^{vet} abaoe 1993. Deuet eo da vezañ strollad kentañ Kurdistan ha dastumet gantañ 10 % eus ar mouezhioù e Turkia a-bezh e dilennadeg-prezidant 2014.

Deuet eo ar PKK a-benn da frammañ tammha-tamm Kurded ar C'hornôg (Siria). Un daou vilion bennak a dud hep gwirioù a bev dindan ur gwir apartheid gant renerezh familh al-Assad. Hiziv eo deuet Strollad an Unvaniezh demokratel (PYD) da vezañ strollad kentañ Kurded Rojava (ar C'hornôg), harpet gant 50 000 soudard Unvezioù Gwarez ar Bobl (YPG).

Memes tra e Kurdistan ar Reter (Iran) : meur a wech eo bet distrujet emsavadegoù ar Gurded gant lu Iran abaoe diskar Republik Mehābā d e 1947. Gant harp ar PKK eo bet

evit ar Gurded

UN TAMM ISTOR

UR BOBL INDEZEUPAT ZO EUS AR GURDED. KOMZ KURDEG A REONT, UR YEZH EUS FAMILH AR YEZHOU IRANIANEK. STALIET INT EN O BRO ABAOE 3 000 BLOAZ D'AN NEBEUTAN, MARTEZE MUIOC'H. GRAET E VEZE GWECHALL MEDED ANEZHO, SAVET UN IMPALAEREZH KREÑV GANTO TRO-DRO D'AR 6VET KANTVED A-RAOK J.K. GANT DONEDIGEZH AN IMPALAEREZHIOÙ HELENNADEK, ROMAN HA BIZANTAT EO BET KOLLET GANT AR GURDED O UNANDER HA PERSONELEZH POLITIKEL HA DASPARCHET O BRO ETRE ROUANTELEZHIGOÙ, BET ALOUBET GOUDE GANT AN ARABED, IRANIZ HAG AN DURKED E-PAD AR GRENNAMZER. CHOMET EO BEV O YEZH E-PAD KANTVEDOÙ DAoust DA SE, RAK DEDENNET E OA AN IMPALAERIEN GANT DASTUM AN TAILHOÙ HA FEURMIÑ SOUDARDED UR WECH AN AMZER KENTOC'H EGED DESTUZIAN PObLOÙ AR MENEZIOÙ. EVIT AR RELIJION EO UN AFER ALL : KEN ALIES EO BET ALOUBET KURDISTAN ABAOE DAOU VIL BLOAZ KEN E KAVER ENO HIZIV AN DEIZ SAMMAD ISTOR RELIJIEL AR RETER-KREIZ : ZORASTROURIEN (O RELIJION ORIN), YEZIDIEN, KRISTENIEN ASIRIAN (GANT AN ARAMEEG EVEL YEZH AN ILIZ), SUNNAOURIEN, CHIISMOURIEN (AR SHABAKED HAG AN ALEVIEN DA SKOUER) HA MEMES YUZEVIEN GURD. GANT AL LIESSEURTED-MAÑ E C'HELLER DISPLEGAN PERAK O DEVEZ AR GURDED DISFIZ PA VEZ KLASKET IMPLIJOUT AR RELIJIONOÙ DA ABEGOÙ POLITIKEL.

TRENKAN A REAS AR SOUBENN EVIT AR GURDED ADALEK 1639, MARE AN EMGLEV ETRE AN IMPALAEREZHIOÙ TURK HA PERSAN EVIT SEVEL GWIR HARZOÙ HA DEUET EO DA VEZAN GWASHOC'H GOUDE AR BREZEL BRAS : DASPARCHET EO BET AL LODENN VRASAÑ EUS AN IMPALAERIEZH TURK E 1920 HAG ANAVEZET UR STAD KURD GANT AR RE GEVREDET. DISKLÉRIET E OA BET UR BREZEL DIOUZHTU GANT MUSTAFA KEMAL, E PENN AN DURKED, A-ENEP FRAÑS HA BREIZH-VEUR AVAT. GOUDE TREC'H AR GEMALOURIEN E OA BET LAKAET AR STAD KURD A-GOSTEZ HA ROET D'AR REPUBLIK TURK AL LODENN VRASAÑ EUS KURDISTAN (EMGLEV LAUSANNE E 1923). E SU AN HARZOÙ NEVEZ E OA BET SAVET DIV VRO WAREZET, SIRIA EVIT FRAÑS HAG IRAK EVIT BREIZH-VEUR, HA TROC'HET UR WECH OuzHPENN TACHENN AR GURDED.

© François Legeait

unanet ar rebelled ha savet ar Strollad evit ur Vuhez dieub e Kurdistan (PJAK) e 2004. Graet e vez anv eus Lu Difenn Kurdistan ar Reter (HRK) evit e gerc'hvell, gant 5 000 den o stourm ingal a-enep gouarnamant islamour Tehran.

➤ EN TALBENN KENTAN A-ENEP AR SPONTERIEN

Komzet e vez eus an SI abaoe tec'hadeg lu Irak dirak ar sponterien-se e miz Mezheven 2014 met Kurded ar C'hornôg o deus bet da stourm a-enep feulster ar re-se abaoe 2012. Tri c'hanton dieub zo bet savet gant ar PYD (Efrin er C'hornôg, tost ouzh Alep ; Kobanê e kreiz, an hini bihanañ, Djezira er Reter, al lodenn vrasañ gant Qamişlo evit penngêr).

Ur gwir Stad emren ha demokratel eo, gant ar YPG o talañ ouzh lu ofisiel Bashar al-Assad, an Talbenn islamour, Talbenn al-Nosra, an SI ha strolladoù djihadour all. Diaes-tre eo an harz-mañ pa'z eus trepasioù 80 km etre ar c'hantonioù hag a chom dindan galloud ar sponterien ha, gwashoc'h, sparlet eo an harzoù gant Turkia. Ar Stad-mañ zo o klask distruj gouarnamant ar PYD mod pe vod hag e sikour an SI evit en ober : armoù, boued ha djihadourien an SI a c'hell tremen an harzoù-se digudenn. Ur c'hamp pleustriñ o deus e Turkia, e-kichen Karkamiş, ha meur a wech o deus klasket ar sponterien tagañ ar YPG warlene, o tont eus tu turk an harzoù. Spontus eo bet mizioù Mae ha Mezheven evit kanton Kobanê met, gant

sikour un 800 stourmer bennak eus ar PKK e oa deuet a-benn ar YPG da skarzhañ an SI eus kêriadennoù ar vro. Betek-henn e chom dieub Kurdistan ar C'hornôg.

E miz Mezheven e oa bet divizet gant an SI kreñvaat e dagadennoù en Irak ha deuet int a-benn da skarzhañ en un nebeud devezhioù al lu ofisiel eus tost un hanter eus ar vro. Mûsil (Mosul, bet Ninive gwechall), 2,7 milion a dud, a zo bet aloubet ha diouzhtu o deus kroget ar sponterien da lazhañ minorelezhioù relijiel nann-sunni : gwerzhet ez eus bet maouezed yezid evel sklaved ha lazhet ar baotred, ha graet kemend-all d'ar chiismourien, ha roet urzh da 500 000 kristen ar c'hornad da zibab etre mont kuit diouzhtu pe mervel. Kêrioù kristen

●●● Ur c'hroashent istorel evit ar Gurded

asirian evel Qaraqosh, Karamlish, Bartella, tost ouzh Mûsil, a zo goullou hiziv. An holl re a veve eno zo repu et e Kurdistan ar Su.

E deroù miz Eost e oa bet divizet gant “kalif” an SI sailhañ war ar peurrest eus Kurdistan ar Su. Ne oa ket prest ar pêşmerge ha kollet o deus meur a gêriadenn. Divizet e oa bet gant ar PKK hag e strolladoù tost harpañ an HHK diouzhtu a-benn saveteiñ ar Gurded eus an drouklazh promet gant an SI, ar re gristen ha shabak dreist-holl, met ivez an Durkmened hag an Armeniz. Kantadoù a soudarded eus ar YPG zo aet da stourm en Irak neuze, ha kemend-all evit re an HPG o tont eus Kurdistan an Norzh. Gant ar sikour-mañ, hag o stourm asambles hag unanet evit ar wech kentañ abaoe kant vloaz eo deuet a-benn ar pêşmerge, ar YPG hag an HPG da skarzhañ an SI eus rannvroioù Maxmur ha Gwer (d’an 10 a viz Eost) ha stankell Mûsil (d’ar 17 a viz Eost). Er Su-tout, kêrioù Xaneqîn ha Qarah Ghân (Jalawla), bet aloubet gant an SI d’an 11 a viz Eost, a zo bremañ gronnet gant ar pêşmerge harpet gant an HRK o tont eus Iran.

© François Legait

E şingal (Sinjar), etre Mûsil ha Kurdistan ar C’hornôg, eo bet graet an heugusañ torfedoù gant an SI. Poblet eo an takad-se gant ar yezi-dien. Ar re n’int ket deuet a-benn da vont d’ar menezioù şingal abaoe sailh an SI, d’an 3 a viz Eost, a zo bet tost holl lazhet, gwallet ar merc’hed (1 500 a vez klevet) ha gwerzhet ur 700 bennak anezhe, mar-teze muioç’h, e

marc’had ar sklaved a zo bet digoret e Mûsil. Tost 150 000 yezid o deus kavet repu e menezioù şingal, hep dour na boued. Ur steudad YPG en doa divizet digeriñ un trepas surentez : treuzet gante harzoù Siria-Irak d’ar 6 a viz Eost, dieubet Rabia diouzhtu hag

© François Legait

erruet d’ar 7 a viz Eost e menezioù şingal asambles gant ur steudad HPG. D’ar memes koulz e oa bet divizet erfin gant an SUA harzlammat boued ha dour. Abaoe an deiz-se ez eus bet saveteet miliadoù a yezid dre an trepas, al lodenn vrasañ anezhe repu et e Kurdistan ar C’hornôg, ar peurrest e kampoù e Turkia. Divizet ez eus bet gant ar repuidi yaouank sevel ul lu lec’hel, ar YBS, hag a stourm gant ar YPG hag an HPG bremañ. Hiziv eo dieubet ar menezioù ha meur a gêriadenn tro-dro ingal, pal ar Gurded eo skarzhañ an islamourien da vat eus al lec’h ha suraat an hentoù etre şingal ha Heseke (er C’hornôg). Strategel eo an hent etre Mûsil hag Ar-Raqqaq, “penngêr” an SI e Siria.

P’emañ o koll tachenn eus tu stankell Mûsil ha menezioù şingal ez eus bet divizet gant an SI tagañ adarre kanton Djezira e dibenn miz Eost ha deroù miz Gwengolo. Respont ar YPG zo bet kreñv, chomet solut o linenn stourm ha dieubet takadoù ouzhpenn eus tu Heseke ha Til Temir memes.

➔ UR VROAD UNANET O SEVEL

Spontet gant drouklazh ar gristenien kroget e dibenn miz Eost, an SUA ha broioù Europa a sikour ar Gurded gant ar pezh a vank dezho : armoù modern hag efedus mui bombezadegoù-nij war savlec’hioù an SI. Da heul dibennidigezh daou gazetenn amerikan gant an SI eo bet kreñvaet al lusk-mañ e miz Gwengolo ha deuet eo ar Gurded da vezañ un ahel a bouez eus strategiezh ar C’hornôg a-enep an SI. Komprenet eo bet emaint e talbenn ar “stourm a-enep ar vonelouriezh¹”. Hag hep mar e vint gouest

ur wech armet mat, da skarzhañ an SI. Petra a c’hoarvezo war-lerc’h avat ? Embannet en doa Mesûd Barzanî e miz Gouere e kinnigo d’ar bobl votiñ evit an dieubidigezh da vat. Diaes e vo d’an SUA chom hep anavezout ur youl sevel ur Stad stabil ha demokratel. Ha petra ober gant Kurded ar C’hornôg ? Ar re nemete e eo, o stourm e Siria, a c’hell bezañ lakaet fiziañs enne. Daoust da Durkia, pennfollet gant mennozh Kurdistan dieub, ez eus bet embannet gant ar PYD e vo bonnet tiriad ar Gurded gant ar Rojava (er C’hornôg) diouzhtu pa vo anavezet Kurdistan ar Su gant ar gumuniezh etrebroadel, a-benn bezañ anavezet en o zro. Dav e vo d’an HHK respont d’ar goulenn, o c’houzout e chom dieub ul lodenn eus e dachenn (şingal Rabia) dre sikour ar YPG hag an HPG, da lavaret eo ar PKK.

Evit ar wech kentañ ez eus Kurded eus ar pevar c’horn o stourm asambles evit difenn o douar hag o frankiz. Roudoù ar stourm-se a chomo. Gwechall e oa atav d’an nebeutañ ur strollad benvekaet gant unan eus ar Stadoù e-kichen pe gant an damanioù bras. Poent bras eo dezhe paouez gant Stadoù skañv krouet gante a-grip hag a-grap ha memes tra evit Turkia, o vousec’hoarzhin d’ar C’hornôg diouzhtu un tu, o huñvreal en adsevel un impalaerezh relijiel diouzhtu an tu all. Poent bras eo bremañ pariañ war dazont, unander ha frankiz ar Gurded.

Ronan al Louarn